

Az amerikai–iráni viszony legújabb kiéleződésére adott nemzetközi válaszok¹

Vezetői összefoglaló

- Qászem Szolejmáni 2020. január 3-ai célzott likvidálása a Teherán és Washington közötti zajló háborús szint alatti, alacsony intenzitású konfliktus része.
- Jelenleg a szembenálló felek egyikének sem érdeke egy nyílt fegyveres konfliktus felvállalása. Hasonlóan, a konfliktusban közvetlenül nem érintett nagyhatalmak mindegyike tart a helyzet eszkálódásától, vagy egy nyílt háború kialakulásától.
- A január 3-ai akció azt demonstrálta: milyen az, amikor Washington alkalmaz olyan aszimmetrikus eszközöket/módszereket/taktikát, amelyeket Irán és nem állami szövetségesei alkalmaznak vele szemben.
- A nemzetközi szereplők meglehetősen visszafogottan kommentálták a Washington által végrehajtott akciót. Ennek egyik oka, hogy senkinek nem érdeke a Közel-Kelet újbóli destabilizálása, másfelől pedig az Egyesült Államok szövetségesei tarthatnak attól, hogy egy esetleges iráni válaszcsoport célpontjává válnak.
- Teherán számára nehéz lesz pótolni Szolejmáni képességeit, a tábornok elvesztése ugyanakkor önmagában még nem jelenti Irán regionális politikájának megváltoztatását.
- Irán január 5-i bejelentése, hogy nem tartja magát a nukleáris megállapodáshoz, valószínűleg a szerződés végét jelenti. A nemzetközi szereplők egyikének sem érdeke ugyanakkor Irán atomhatalommá válása.

Qászem Szolejmáni tábornoknak, az iráni Forradalmi Gárda al-Qudsz-erői parancsnokának és Abu Mahdi al-Muhandisznak, az Irán-barát iraki síita Kata'ib Hezbollah vezetőjének 2020. január 3-ai célzott amerikai likvidálását követően ismét kiéleződött a több mint negyven éve konfliktusos amerikai–iráni viszony, ami az iráni atomprogram leállítására vonatkozó *Átfogó közös cselekvési terv (JCPOA) 2018.* májusi amerikai felmondása és az ezt követő, Iránnal szembeni amerikai szankciók bevezetése után került újabb hullámvölgybe. Elemzésünkben azt mutatjuk be, miként fogadták a nemzetközi politika más főszereplői (Egyesült Államok, Oroszország, Kína, Európai Unió) és a közel-keleti nagyhatalmak (Irán, Törökország, Szaúd-Arábia és Izrael) a Szolejmáni likvidálásával kialakult helyzetet, és milyen kockázatokat, illetve lehetőségeket teremt számukra a sokak által – talán túlzóan – „mindent megváltoztató” (*game changer*) jelzővel illetett eset.²

Bevezetés (Tálas Péter)

Jóllehet a gyakran Irán második legbefolyásosabb emberéként emlegetett Qászem Szolejmáni meggyilkolását követően nem csupán a nemzetközi sajtó, de még a megszólaló szakértők egy része sem zárta ki egy küszöbön álló háború lehetőségét,³ az akciót sokkal inkább a Teherán és Washington közötti, huzamosabb ideje tartó háborús szint alatti, alacsony intenzitású konfliktus részeként érdemes értelmezni, mivel a jelenlegi helyzetben a felek egyikének sem érdeke egy nyílt fegyveres konfliktus felvállalása. Trump elnöknek ugyanis – aki már megválasztása előtt ígéretet tett a közel-keleti amerikai katonai jelenlét csökkentésére – aligha jönne

¹ Az elemzés szerzői: ABLAKA Gergely, DEÁK András György, CSIKI VARGA Tamás, EGERESI Zoltán, ETL Alex, HÁDA Béla, JÓJÁRT Krisztián, KEMÉNY János, PÉCZELI Anna, PÉNZVÁLTÓ Nikolett, RÁCZ András, TÁLAS Péter.

² Simon CONSTABLE: *Assassination Of Iranian General Soleimani 'A Game Changer', Experts Say*, [online], 2020. 01. 03. Forrás: forbes.com [2020. 01. 06.]

³ *Intended or not, it is a declaration of war – Robert Malley on killing of top Iranian security chief*, [online], 2020. 01. 03. Forrás: 168.am [2020. 01. 04.]

jól egy új háború az elnökválasztás évében, nem is beszélve arról, hogy ilyet az elnök nem is indíthat kongresszusi felhatalmazás nélkül. A másik oldalon Teherán is tisztában van azzal, hogy a hagyományos fegyverek terén jócskán elmaradott iráni haderő alkalmatlan egy nyílt katonai konfrontáció sikeres megvívására az Egyesült Államokkal szemben.

Fontos látnunk azt is, hogy a jelenlegi háborús szint alatti fegyveres akciók annak az Iránnak és a vele együttműködő proxy-szervezeteknek tulajdonított fokozatos eszkalációnak az eredményei, melynek első lépéseként 2019. május 12-én ismeretlen tettesek szabotázsakciókat követtek el két szaúdi, egy norvég és egy emírségekbeli teherhajó ellen az Ománi-öbölben, a Hormuzi-szoros bejáratánál egy kikötőben.⁴ Az azóta eltelt nem egészen nyolc hónap alatt 17 támadást hajtottak végre Irán és nem állami szövetségesei (tizenkettőt Irakban, négyet a Perzsa/Arab-öbölben, kettőt Szaúd-Arábiában), míg az Egyesült Államok ezekre válaszul – legalábbis a szakértők egy része szerint –, a január 3-ai akcióval együtt, csupán három alkalommal adott katonai választ (kétszer Irakban, egyszer Szíriában).⁵ E sajátos iráni–amerikai „vita” ez év elejei felvonása elsősorban azért váltott ki nagy nemzetközi visszhangot és aggodalmat, mert ezúttal Washington is „hangosan szólalt meg” benne. Qászem Szolejmáni likvidálásában ugyanis annak a látványos demonstrálását láthatta a világ, hogy milyen az, amikor az Egyesült Államok hajt végre aszimmetrikus támadást ellenfeleivel szemben. Vagyis alkalmaz olyan eszközt és módszert, amelyeket Irán és Iránhoz hasonló ellenségei alkalmaznak vele és szövetségeseivel szemben.

A 21. század első két évtizedében a közel-keleti térségben az Iráni Iszlám Köztársaság hatalmi előretörésének lehetett tanúja a világ. Geostratégiai értelemben Teherán hatalmi befolyásnövekedése két fő okra vezethető vissza: egyrészt a térség hatalmi status quo-jának és korábbi egyensúlyának megváltozására (ezen belül elsősorban az Iránnal szembenálló afganisztáni tálib rendszer, illetve Szaddám Huszein iraki rendszerének amerikai megbuktatására, valamint az Egyesült Államok, az Európai Unió és Izrael térségbeli befolyását jelentősen korlátozó „arab tavaszra”), másrészt a sikeres iráni külpolitikára. Ez utóbbi egyik legfőbb sajátossága, hogy a térségben tartós állami szövetségekkel nem igazán rendelkező Teherán hatalmi törekvéseinek érvényesítése érdekében az elmúlt évtizedekben sikerrel állította maga mellé és erősítette meg közelebbi és távolabbi szomszédságának számos, katonai képességekkel is rendelkező nem állami biztonságpolitikai szereplőjét. Az 1980-as években a palesztin szunnita Hamászt és a libanoni síita Hezbollahot (melynek létrehozásában is komoly szerepe volt), a tálib-rendszer 2001-es bukását követően az afganisztáni tádzsik és hazara törzsi–katonai vezetőket, Szaddám Huszein 2003-as bukása, illetve az amerikai erők 2011-es kivonulása után az iraki síita milíciák egy részét, 2014-től pedig a lázadó jemeni húszikát.⁶ Vagyis a közel-keleti regionális nagyhatalmak közül Irán használta ki a leghatékonyabban azt, hogy a bipoláris világrend bukását követően és az információs–technológiai proliferáció eredményeként megnövekedett a nem állami biztonságpolitikai szereplők súlya és szerepe a nemzetközi politikában.⁷ Különösen olyan helyeken, ahol valamely okból kifolyólag meggyengült a központi államhatalom.

⁴ Jonathan SAUL – Gwladys FOUCHE: [Exclusive: Insurer says Iran's Guards likely to have organized tanker attacks](#), [online], 2019. 05. 17. Forrás: reuters.com [2020. 01. 06.]; [Iran directly behind tanker attacks off UAE coast, US says](#), [online], 2019. 05. 25.

Forrás: gulfnews.com [2020. 01. 06.]

⁵ [US-Iran tensions: Timeline of events leading to Soleimani killing](#), [online], 2020. 01. 08. Forrás: aljazeera.com [2020. 01. 10.]; Lauren TIERNEY - Adam TAYLOR - Chris ALCANTARA - Tim MEKO: [A timeline of the escalation in the Middle East](#), [online], 2020. 01. 08. Forrás: washingtonpost.com [2020. 01. 10.]

⁶ Robin WRIGHT: [Iran Entrenches Its “Axis of Resistance” Across the Middle East](#), [online], 2019. 09. 19.] Forrás: newyorker.com [2020. 01. 06.]; Vincent DURAC: [Yemen’s Houthis – and why they’re not simply a proxy of Iran](#), [online], 2019. 09. 19. Forrás: theconversation.com [2020. 01. 06.]

⁷ Vincent DURAC: [“The Role of Non-State Actors in Arab Countries after the Arab Uprisings,”](#) [online], Forrás: iemed.org [2020. 01. 06.]; Murat YESILTAS – Tuncay KARDAS (eds.): *Non-State Armed Actors in the Middle East. Geopolitics, Ideology, and Strategy*. Palgrave Macmillan, 2018

A 2020. január 3-ai amerikai akcióval – a közvetlen kiváltó okok mellett⁸ – szimbolikusan e sajátos iráni külpolitikára is reflektált Washington. Qászem Szolejmáninak ugyanis döntő szerepe volt e külpolitika kialakításában és gyakorlati megvalósításában is. Ő építette ki, szervezte meg és támogatta (pénzzel, fegyverrel, kiképzéssel) az iráni érdekeket képviselő, katonai képességekkel is rendelkező nem állami biztonságpolitikai szereplők nemzetközi hálózatát Afganisztántól Libanonig és Jemenig; s 1998-tól Szolejmáni volt a parancsnoka annak a húszezer főre becsült al-Qudsz nevű különleges egységnek az iráni Forradalmi Gárdán belül, amely Irán nem konvencionális hadviseléséért és a legtöbb, Irán határain kívül végzett diverzáns akcióért felelős, köztük az Egyesült Államokkal kialakult háborús szint alatti, alacsony intenzitású konfliktusért is. Ennek következtében meghatározó szerepe volt abban is, hogy a 2000-es évek elején megnövekedett amerikai közel-keleti befolyással szembeni védelem érdekében Irán által megszervezett „ellenállás tengelyéből” napjainkra az Egyesült Államok Közel-Keletről való kiszorítását célul kitűző, kvázi-offenzív „ellenállás szövetsége” lett.⁹

Amerikai Egyesült Államok (Csiki Varga Tamás)

Qászem Szolejmáni és Abu Mahdi al-Muhandisz célzott likvidálását¹⁰ az amerikai „nagy stratégia” részeként érdemes értékelni, nem pusztán a Washington–Teherán konfliktus dimenziójában. Bár a Trump-adminisztráció külpolitikai lépéseit nem könnyű egységes kül- és biztonságpolitikai stratégiaként bemutatni (amire most nem is kívánunk kísérletet tenni), az amerikai nemzeti (védelmi) érdekek és a nemzetközi stratégiai folyamatok metszetében láthatók olyan jellemzők, amelyek segítenek azonosítani a mostani akció motivációját, megállapítani „helyiértékét”, illetve megbecsülni várható következményeit amerikai szempontból. Azért sem célszerű a jelenlegi esetet csak a bilaterális konfliktus keretében értékelni, mert annak minden eleme – az elkövetés helyszínétől a célszemélyeken át a várható reakciókig – a Közel-Kelet dimenziójában értelmezhető, különös hangsúllyal Irakra vonatkozóan.

A likvidálás motivációja, taktika, műveleti és stratégiai „helyiértéke”

A Szolejmáni-incidens a Teherán és Washington közötti alacsony intenzitású, háborús szint alatti, de katonai eszközöket is alkalmazó konfliktus része. Azt, hogy katonai értelemben fordulópont lehet-e, jelenleg nem tudjuk megbecsülni, mert egy aszimmetrikus konfliktusba beágyazva történt, egy harmadik fél – a vitatott érdekszféret terület, Irak stabilitására fejtve ki a legnagyobb közvetlen hatást. Azt követően, hogy a gyors eszkalációt a felek tudatosan elkerülték a január 7-i iráni „korlátozott” precíziós válaszcsoporttal,¹¹ a közvetett hatásokat nem lehet pontosan előre jelezni.

Taktikai szinten az amerikai akció „újdonságértékét” az adja, hogy az Egyesült Államok politikai és katonai vezetése ilyen eszközt állami szereplők magas beosztású vezetői ellen eddig nem alkalmazott, hanem a drónokkal és/vagy különleges erőkkel végrehajtott likvidálásokat kifejezetten a terrorszervezetek, ellenséges milíciák vezetői számára „tartotta fenn” (Oszama bin-Láden, Abu-Bakr al-Bagdádi, az al-Káida és az „Iszlám Állam”

⁸ [Trump reveals new details on imminent threat from Soleimani](#). [online], 2020. 01. 10. Forrás: youtube.com [2020. 01. 11.]

⁹ Seth J. JONES: [War by Proxy. Iran's Growing Footprint in the Middle East](#), [online] 2019. 03. Forrás: CSIS Brief [2020. 01. 06.]

¹⁰ A műveletet megelőző amerikai döntéshozatali folyamatról, illetve magáról a likvidálásról részletesebb beszámolóként lásd: Daniel LIPPMAN – Wesley MORGAN – Meredith MCGRAW – Nahal TOOSI: [How Trump decided to kill Iran's Soleimani](#), [online], 2020. 01. 03. Forrás: politico.com [2020. 01. 15.], Suadad AL-SALHY: [Tracked, targeted, killed: Qassem Soleimani's final hours](#), [online], 2020. 01. 04. Forrás: middleeasteye.net [2020. 01. 15.]. Az iráni válaszcsoportot követő döntéshozatalról lásd: Pamela BROWN – Barbara STARR – Zachary COHEN – Jim ACOSTA: [Standing down: How Trump decided that not striking back was his best option on Iran](#), [online], 2020. 01. 09. Forrás: edition.cnn.com [2020. 01. 15.]

¹¹ [Iran 'concludes' attacks, foreign minister says](#), [online], 2020. 01. 07. Forrás: nytimes.com [2020. 01. 15.]

katonai parancsnokai és különböző szintű vezetői műveleti területeken).¹² Ezúttal annak amerikai demonstrációját láthattuk, amikor a technológiai szempontból nagyságrendileg hatékonyabb és erősebb képességekkel rendelkező Washington alkalmaz olyan aszimmetrikus eszközöket/módszereket/taktikát, amelyeket Irán és az Iránhoz hasonló ellenfelei/kihívói/ellenségei alkalmaznak vele és szövetségeseivel szemben immár két évtizede.

Műveleti szempontból a látványos amerikai csapás – amely nem klasszikus „erődemonstráció”, sokkal inkább „képességdemonstráció” volt és mind Irán, mind az iraki és más országokban működő proxy-szervezetek figyelmét kívánta megragadni – az elmúlt évben az Iránnak és a vele együttműködő proxy-szervezeteknek tulajdonított fokozatos eszkalációnak az eredménye.¹³ Ebben a megközelítésben az amerikai cél az elrettentés volt, annak demonstrálása, hogy *személyes kockázatot* vállalnak azok a politikai–katonai vezetők, akik szürke zónában járva igyekeznek aláásni az amerikai (biztonsági) érdekeket. Ennek megtestesítője, kiemelkedő szimbóluma volt az Irán-barát proxyszervezetek hálózatát kiépítő és azok konkrét műveleteit is irányító–befolyásoló Qászem Szolejmáni.¹⁴

Stratégiai szinten pedig a népszerű „kivonulás a Közel-Keletről” stratégiai olvasatot szükséges árnyalnunk azzal, hogy az Egyesült Államok stratégiai érdeke – Trump elnök személyétől és választási ígéreteitől függetlenül – továbbra is az lesz, hogy befolyásolni tudja a közel-keleti eseményeket három tekintetben: ne működ-hessenek háborítatlanul az Egyesült Államokat és érdekeltségeit közvetlenül fenyegető terrorista szervezetek; fenntartható legyen a kőolaj-kereskedelem az Öböl-térségben; és támogatni tudja az amerikai stratégiai szövetségesek – elsősorban Izrael, kisebb mértékben Szaúd-Arábia – biztonságát és katonai–védelmi törekvéseit. Ezeket a célokat nem csupán közvetlen és állandó szárazföldi katonai jelenléttel lehet biztosítani – mint ahogy a 20. és 21. század számos konfliktusában így vagy úgy szerepet vállaló Egyesült Államoktól számtalan példát láthattunk erre –, hanem éppen olyan aszimmetrikus beavatkozásokkal és proxy szereplők felhasználásával, mint azt az elmúlt 5 évben láttuk előbb az „Iszlám Állam”, legutóbb az iráni proxy-hálózat vezetője ellen.

Tekintetbe véve a Közel-Kelet jelenlegi „szíriai–iraki–iráni tűzfészkeinek perifériáján” továbbra is fennmaradó közvetlen amerikai katonai jelenlétet (szárazföldi, különleges műveleti és légibázisokat), illetve haditengerészeti jelenlétet (erőkivetítést), amelyek fenntartják a gyors beavatkozás képességét, valamint Washington hírszerzési–megfigyelési technológiai fölényét, egy távolságtartóbb, „erőforrás-hatékonyabb” amerikai Közel-Kelet stratégia kialakulását láthatjuk, amely közel két évtized „válságkezelése” és „államépítése” után arra helyezi a hangsúlyt, hogy kis jelenléttel, a terhek (költségek, veszteségek) helyi szereplőkre történő áthárításával is meg lehet vívni konfliktusokat és hátráltatni lehet az ellenfelek/ellenségek törekvéseit. Qászem Szolejmáni és Abu Mahdi al-Muhandisz célzott likvidálása egy látványos példája volt e stratégiának, melynek jelenleg még „billegő” pillére az Irakon belüli jelenlét *nagyságrendje*.

Az amerikai katonai jelenlét fenntartása Irakban

A Szolejmáni-incidens ugyanis a fentiekkel összhangban – akár rövid távon is – az érdekszféra-harc középpontjában álló Irakban belül járhat komoly következményekkel. Az amerikai csapatok Irakból történő (esetleges) kivonásával kapcsolatban az iraki parlament január 5-i állásfoglalása,¹⁵ majd január 10-én Abel Abdul Mahdi ügyvivő iraki miniszterelnök és Mike Pompeo amerikai külügyminiszter telefonhívása¹⁶ egyértelmű üzenetet

¹² Szolejmáni likvidálása akkor is minőségi különbség bin-Ládenhez és al-Bagdádihoz képest, ha figyelembe vesszük, hogy Washington az iráni Forradalmi Gárda al-Qudsz-erőit külföldi terrorista szervezetként tartja számon. [Statement by the Department of Defense](#), [online], 2020. 01. 02. Forrás: [defense.gov](#) [2020. 01. 15.]

¹³ SAUL –FOUCHE: i.m., TIERNEY – TAYLOR – ALCANTARA – MEKO: i.m., [US-Iran tensions: Timeline of events leading to Soleimani killing](#)

¹⁴ Jon B. ALTERMAN: [The killing of Quds Force commander Qasim Suleimani](#), [online], 2020. 01. 04. Forrás: [csis.org](#) [2020. 01. 15.]

¹⁵ Katie Bo WILLIAMS: [Iraqi lawmakers ask government to expel US troops](#), [online], 2020. 01. 05. Forrás: [defenseone.com](#) [2020. 01. 15.]

¹⁶ Doina CHIACU – Chizu NOMIYAMA: [Iraq asks U.S. for mechanism on troop withdrawal: report](#), [online], 2020. 01. 10. Forrás: [reuters.com](#) [2020. 01. 15.]

közvetített: a 2014-ben az „Iszlám Állam” elleni katonai fellépéshez Irakba visszahívott amerikai csapatokat vonják ki és szüntessék be az iraki légtérben folytatott légi tevékenységet (felderítést, megfigyelést és különösen a katonai csapásméréseket), ezáltal állítsák helyre Irak szuverenitását.

Az állásfoglalással és – egyébként a nemzeti szuverenitás helyreállítása szempontjából legitim – követeléssel kapcsolatban azonban néhány tényező árnyalja a helyzetet. Egyrészt az amerikai jelenlét Irakban katonai szempontból „védhető”. A 2011-es kivonás után az amerikai erők ismételt megjelenésére és aktív szerepvállalására Irakban az „Iszlám Állam” térnyerése, az iraki kormányerők látványos moszuli megfutamodása és a helyi szereplők – kormányerők, síita milíciák, kurdok – egyes objektíven létező műveleti képességihiányai (hírszerzés, felderítés, megfigyelés, precíziós csapásmérés, stratégiai kommunikáció, különleges műveletek) miatt vált szükségessé. Az „Iszlám Állam” iraki-szíriai magjának szétverése azonban nem járt a szervezet megsemmisülésével még helyi szinten sem. A térségben végrehajtott terrorizmus ellenes műveletek amerikai támogatása hasznos lenne a helyi szereplőknek a továbbiakban is – ez természetesen intenzitásától függően igényelhet az országon belül jelenlétet is.

Másrészt az amerikai (vagy más külföldi) erők jelenlétéről jogi értelemben nem a parlament, hanem a kormány dönthet. A 2014 óta tartó helyzetet nem szabályozza egy, a 2011-ig fennálló jelenlétet is lehetővé tevő, a fegyveres erők jogállásáról szóló megállapodás (*Status of Forces Agreement*), ugyanis ilyen új átfogó keretmegállapodást a felek 2014-ben és azóta sem kötöttek.¹⁷ Bár az iraki parlamentnek lehetősége van állás foglalni arról, hogy a külföldi katonai erők hagyják el az országot, azonban az iraki Alkotmánybíróság 2010-es – ugyanazzal a problémakörrel foglalkozó, majd 2013-ban és 2015-ben tovább pontosított – döntései értelmében ez ügyben jogilag kötelező érvényű jogszabályt nem alkothatnak, az nem lenne alkotmányos, ugyanis a külföldi katonai erőknek az országban történő állomásozásáról a kül- és biztonságpolitikát alakító végrehajtó hatalmi ágnak, azaz a kormánynak van joga dönteni.¹⁸ A miniszterelnöki posztot pusztán ügyvivőként betöltő Abel Abdul Mahdi pozíciója rendkívül gyenge, így egyensúlyoznia kell a különböző frakciók között, amelyek nem egyöntetűen Amerika-ellenesek: az iraki kurdok saját jól felfogott érdekükben mint egyetlen ellensúlyra és ad hoc szövetségesre tekintenek Washingtonra a bagdadi kormánnyal szemben, és bizonyos mértékig ez a logika az iraki szunnitáknál is működik a síita milíciák „túlhatalmával” szemben. Így még akkor is, ha a kormány kezdeményezi egy olyan jogszabály elfogadását, amely a külföldi katonai erőket eltávolítaná az országból, a parlamentnek határozatképes többséggel kell elfogadnia a törvényjavaslatot. Míg a „síita blokk” vélhetően egy nem teljes létszámmal összeülő parlamenti szavazáson képes biztosítani a többséget (Hadi al-Amiri blokkja – 48 képviselő, Muktda al-Szadr blokkja – 54 képviselő, és Núi al-Maliki Jogállamiság Koalíciója – 25 képviselő, összesen 127), addig a határozatképességhez bármely esetben a parlamenti képviselők felének (329-ből 165-nek) jelen kell lennie, így a jogszabály elfogadását legegyszerűbben nem leszavazással, hanem távolmaradással tudják elérni. Erre vonatkozó gyakorlatot pedig láthattunk Irakban, mint arra Kirk H. Sowell is rámutat.¹⁹

Annak érdekében, hogy lehetőség szerint valamelyest kitérjen az igen érzékeny politikai probléma elől, Mahdi már 2019 februárjában azt hangoztatta, hogy „nincsenek külföldi katonai bázisok Irak területén”, az ott tartózkodó erők ideiglenesen, az iraki kormány kérésére vannak az országban.²⁰ Ezt akkor a bagdadi amerikai nagykövetség első beosztottja, Joey Hood is így értelmezte, hozzátéve, hogy „az amerikai és NATO-erők elhagyhatják Irakot, ha a kormány azt kéri”.²¹ A vitát akkor az élezte ki, hogy miután az „Iszlám Államot” sikerült visszaszorítani, Trump elnök 2018 karácsonykor be nem jelentett látogatást tett az iraki al-Aszad Légibázison

¹⁷ Stacie L. PETTYJOHN: [Can Iraq evict U.S. forces?](#), [online], 2012. 01. 06. Forrás: rand.org [2020. 01. 15.]

¹⁸ Kirk H. SOWELL: [The stalled effort to expel U.S. troops from Iraq](#), [online], 2019. 04. 04. Forrás: carnegieendowment.org [2020. 01. 15.]

¹⁹ Uo.

²⁰ [US troops in Iraq were invited, PM Abdul-Mahdi tells critics](#), [online], 2019. 02. 20. Forrás: rudaw.net [2020. 01. 15.]

²¹ Uo.

állomásozó amerikai erőknél,²² majd 2019 február 3-án úgy nyilatkozott, hogy „az amerikai erők Irakban maradnak, hogy szemmel tartsák Iránt”²³ – és az országban sokan mindkét lépést Irak szuverenitását megkérdőjelező provokációnak értékelték. A 2020. január 3-i akció ezen a ponton hevítette fel újra a vitát, amely így egy-fajta szürke zónában mozog, inkább politikai, mint jogi mozgatórugók és korlátok között.

Harmadrészt, a demonstratív likvidálás nemcsak Irán számára szóló „üzenet” volt, hanem az iraki proxyk számára is. A politikai nyomásgyakorlás az elmúlt egy évben szinte folyamatos volt az iraki szereplők részéről és számos (elemzésünk bevezetőjében már említett) közvetlenül amerikai célpontokat és közvetetten amerikai szövetségeseket célzó támadás mögött Washington jelentős mértékben személyesen Qászem Szolejmánit és az általa koordinált iraki síita milíciákat látta. Olyanokat, mint a Népi Mozgósítási Erők (*Popular Mobilisation Forces* – PMF), amelynek az ugyancsak likvidált Abu Mahdí al-Muhandisz volt a második embere.

Összességében tehát a nemzetközi és ezen belül amerikai jelenlét Irakban olyan kérdés, amit nem a Szolejmáni-likvidálás határoz meg, de fontos tényezőként esik a latba – viszont az iraki belpolitikától függően még koránt sem eldöntött kérdés.

Oroszország (Deák András György, Rácz András, Jójárt Krisztián)

Az orosz végrehajtó hatalom képviselői által Qászem Szolejmáni meggyilkolására adott reakciók önmagukban nem különböztek a hasonló esetekben megszokott, általános orosz hangvételtől. Szergej Lavrov külügyminiszter a nemzetközi jog többszöri és durva megsértéseként értékelte az akciót, amely a térségbeli konfliktusok további eskalációjához vezet majd. Vlagyimir Putyin hasonlóképp, a régiós feszültségek növekedésére számít a gyilkosság miatt, ami aláássa a térség stabilitását. Az Orosz Védelmi Minisztérium egy „kompetens katonai vezető” elvesztéseként értékelte Szolejmáni halálát, aki „jóval az Egyesült Államok által létrehozott »nemzetközi koalíció« előtt megszervezte az Iszlám Állam és az al-Kaida elleni fegyveres ellenállást Szíriában és Irakban.”²⁴ Összességében az orosz diplomácia az eset súlyosságához képest viszonylag csendesen, visszafogottan fogadta a fejleményeket.

Szintén nem újszerű, hogy az orosz diplomácia tevékenységét igyekeztek minél láthatóbbá tenni. Lavrov még aznap telefonon egyeztetett amerikai kollégájával, másnap a török külügyminiszterrel, illetve iráni kezdeményezésre Teheránnal. Vlagyimir Putyin reakcióját Emmanuel Macron francia elnökkel közös telefonos beszélgetésük részeként közölte az orosz média.²⁵ Tekintettel az amerikai külpolitika közel-keleti tevékenységére, annak széles körű nemzetközi megítélésére, Moszkva régebb óta igyekszik ezeket a véleményeket a saját álláspontja megerősítésére, illetve tevékenységének felnagyítására használni. Ebbe a logikába illeszkedett az a döntés is, hogy Oroszország az ENSZ-ben, Kínával együttműködve megakadályozta egy olyan határozat elfogadását, ami elítélte volna Iránt a bagdadi amerikai nagykövetség elleni támadásért.²⁶ A határozat az Egyesült Államok számára fontos lett volna, hiszen – többek között – erre a támadásra hivatkozik Washington a Szolejmáni elleni akció egyik közvetlen indokaként.

A szakértői vélemények többsége egyetértett abban, hogy Qászem Szolejmáni likvidálása nem független az azt megelőző napok eseményeitől. Sőt, Julia Szvesnyikova, a PIR Center szakértője, valamint az ismert katonai

²² [Trump makes surprise visit to American troops in Iraq](#), [online], 2018. 12. 26. Forrás: nytimes.com [2020. 01. 15.]

²³ [Transcript: President Trump on “Face the Nation”, February 3, 2019](#), [online], 2019. 02. 03. Forrás: cbsnews.com [2020. 01. 15.]

²⁴ [Russia’s Officials And Media Commentators React To The Killing Of Soleimani](#), [online], 2020. 01. 06. Forrás: The Middle East Media and Research Institute [2020. 01. 07.]

²⁵ Uo.

²⁶ [After US Strike on Soleimani, China and Russia Coordinate at UN](#), [online], 2020. 01. 08. Forrás: The Diplomat [2020. 01. 11.] és [Небензя объяснил, почему Россия заблокировала заявление в Совбезе ООН](#), [online], 2020. 01. 06. Forrás: RIA Novosztyi [2020. 01. 11.]

szakértő, Pavel Felgenhauer azt is kiemelték, hogy Donald Trump a múlt évben az utolsó pillanatban fújt le nagy nyilvánosság előtt egy Irán elleni katonai akciót, miután az iráni légierő lelőtt egy amerikai drónt.²⁷

Vagyis az iráni provokáció folyamatos volt, így az amerikai válaszcsepás már jó ideje benne volt a levegőben. Ahogy Makszim Szucskov, az MGIMO tudományos munkatársa megjegyezte, az amerikaiaknak muszáj volt egy lépcsőfokkal feljebb lépniük, hogy jelezzék az irániak számára, hogy a hasonló cselekményeket nem fogják tovább eltérni. Szolejmáni megölése azonban néhány lépcsőfok átugrását jelentette az eskalációs láncon.²⁸

Noha konszenzus mutatkozott abban, hogy az amerikai lépés aránytalan volt, a szakértői kánonból kilóg Andrej Kortunov, az Orosz Nemzetközi Kapcsolatok Intézete (RIAC) főigazgatójának véleménye, aki szerint Washington vörös vonalat lépett át Szolejmáni likvidálásával, melyet állami terrorizmusnak minősített.²⁹ Ugyanígy értékelt az amerikai akciót a Hadiipari Közlöny (*Vojenno-promislennij Kurir*) egy publicistája is: Konsztantyin Sztrigunov megkérdőjelezi az események ok-okozati láncolatát John Bolton, Trump volt nemzetbiztonsági tanácsadójának azon kijelentésére alapozva, hogy Szolejmáni megölése már régóta tervezett lépés volt. A szerző azt sugallja, hogy fordított oksági viszony áll fenn Szolejmáni látogatása és a kiélezett iraki helyzet között, és elképzelhetőnek tartja, hogy Washington saját maga szította tovább az iraki feszültséget annak érdekében, hogy ezzel Bagdadba csalogassa az iráni tábornokot.³⁰

A január 8-ai iráni megtorló csapást az orosz szakértők arányos, óvatos és jól kikalkulált válaszként értékelték, hangsúlyozva annak szimbolikus és médiaértékét. Ez egyben lehűtötte a további eskalációtól való félelmeket is. Az orosz szakértők láthatóan úgy vélik, hogy ezzel az irániak a maguk részéről „letudták” a bosszú kérdését, ha az amerikaiak pedig válaszolni akartak volna erre, akkor azt azonnal megtették volna.³¹ (A szakértői értékelések még Trumpnak az iráni rakétatámadást követően, washingtoni idő szerint január 8-án délelőtt tartott sajtótájékoztatója előtt születtek, vagyis ekkor még nem volt teljesen biztosra vehető az amerikai válasz elmaradása).

Az orosz katonai–politikai vezetés Szolejmánival legalább Moszkva szíriai akciója óta rendszeres kapcsolatban volt. Indokolt feltételezni, hogy meghatározó szerepe volt a Bassar el-Aszad szíriai elnököt megmentő nemzetközi fegyveres koalíció létrehozásában. Meg nem erősített, illetve részlegesen az orosz elnöki szóvivő által tagadott információk szerint 2015. július 24–26. közötti moszkvai látogatásakor ő szorgalmazta Oroszország beavatkozását, ismertette a felvonulási tervet és az érintett erők közötti munkamegosztást.³² Jelentőségére jellemző, hogy Putyin január 7-i, váratlan szíriai látogatása feltehetően épp a halála utáni felmerülő valós vagy vélt kétségeket volt hivatott eloszlatni. Hasonlóképp, az amerikai–iráni alacsony intenzitású csapások nemcsak Irakban, de Szíriában is éreztethetik hatásukat, akár át is terjedhetnek oda.

Moszkva hagyományosan és konzekvensen legitimitáspárti a közel-keleti kérdésekben, elítéli a törvényes kormányok ellen fellépő hatalmakat, illetve a terrorizmus melegágyának tartja a térség potenciálisan bukott államait. Moszkva régebb óta az Egyesült Államok kritikájára, inkonzisztens fellépései által okozott ellentmondásokra támaszkodik közel-keleti kapcsolatrendszerének újjáépítésekor. Oroszország szinte az egyetlen olyan

²⁷ «Трампу не нужны цинковые гробы, которые пойдут в США» Востоковеды и политологи — о новом конфликте на Ближнем Востоке, [online], 2020. 01. 11. Forrás: Meduza [2020. 01. 12.]; Павел ФЕЛЬГЕНГАУЭР: Выстрел в Багдаде как выстрел в Сараево, [online], 2020. 01. 03. Forrás: Novaja Gazeta [2020. 01. 11.]

²⁸ «Трампу не нужны цинковые гробы, которые пойдут в США» Востоковеды и политологи — о новом конфликте на Ближнем Востоке.

²⁹ Уо.
³⁰ Константин СТРИГУНОВ: Охота на иранского генерала. Как готовилась операция по устранению Касема Сулеймани, [online], 2020. 01. 07. Forrás: VPK [2020. 01. 11.]

³¹ «Трампу не нужны цинковые гробы, которые пойдут в США» Востоковеды и политологи — о новом конфликте на Ближнем Востоке.

³² Встречался с Путиным? Выяснилась скандальная связь убитого Сулеймани с Россией, [online], 2020. 01. 03. Forrás: Obozrevatel.com [2020. 01. 06.] és СМИ узнали о ключевой роли иранского генерала в операции России в Сирии, [online], 2015. 10. 06. Forrás: RBK.ru [2020. 01. 06.]

nagyhatalom, amely a térség *mindegyik*, egymással adott esetben szemben álló országával rendezett kapcsolatokat ápol, miközben saját katonai akciókat is végrehajt a régióban. Egyszerre tart fenn magas szintű kapcsolatokat Iránnal és Szaúd-Arábiával, Szíriával és Izraellel, Törökországgal és legújabban még a kurdokkal is. Ezt a lavírozást többek között a csökkenő amerikai katonai jelenlét és külpolitikai elkötelezettség által hagyott ürteszi lehetővé.

Ugyanakkor Moszkva bizonyosan szeretne elkerülni egy komolyabb amerikai–iráni konfliktust a régióban. A visszafogott orosz reakciók inkább arra utalnak, hogy az eszkaláció mostani szintje Moszkvának már túl sok, a helyzet konszolidálására törekedne, még ha ebben csak részleges szerepe is lehet. Oroszország szintén nem kívánja – bár valószínűleg a kisebbik rossznak és megakadályozhatatlannak tartja – az iráni nukleáris potenciál kiépítését. A 2015-ös „atomalkuban” aláíró fél Oroszország is, így elvileg formálisan is kezdeményezhet annak részleges megmentésére irányuló tárgyalásokat. Ezt a célt tűzte ki Putyin és Merkel is január 11-i moszkvai találkozásjukon.³³

Az orosz elemzők egy nagyobb konfrontáció helyett inkább arra számítanak,³⁴ hogy Irán a különféle, általa irányított proxy-szereplők felhasználásával mérhet válaszcsepásokat az Egyesült Államok térségbeli érdekeltségeire. Moszkva számára a fő aggodalmat az jelenti, ha Szolejmáni halálát követően ez a proxy-eszkaláció kiterjedne Szíriára is.³⁵ Egyrészt, az Aszad-párti, nem helyi milíciák egy jelentős részét Szolejmáni koordinálta, így azok lojalitása, reakciója most kiszámíthatatlan. Másrészt, ha az Egyesült Államok az iráni akciókra válaszként elkezd támadni Irán szíriai érdekeltségeit, az jelentősen gyengítheti Aszad elnököt, és vele Oroszország szíriai pozícióit is.

Kína (Háda Béla)

Figyelembe véve a keleti kapcsolatok stratégiai jelentőségét Teherán számára, valamint az amerikai–kínai viszony romlását az elmúlt időszakban, nem meglepő, hogy a történetek pekingi fogadtatása kiemelt figyelmet kapott a hírügynökségek, de a szakértők részéről is. Geng Shuang külügyi szóvivő január 3-i sajtótájékoztatóján újságírói kérdésre mindemellett igen távolságtartóan kommentálta Qászem Szolejmáni amerikai likvidálását. Elmondása szerint a kínai kormány szorosan követi a helyzetet és ellenzi az erő alkalmazását a nemzetközi kapcsolatokban, ehelyett minden felet az ENSZ alapokmányában foglalt elvek és célok tiszteletben tartására int. Irak szuverenitásának és területi integritásának, valamint a Közel-Kelet stabilitásának megőrzését Kína rendkívül fontosnak tekinti. A külügyi szóvivő mindezért önmérsékletre és az eszkaláció elkerülésére szólította fel a feleket, külön is kiemelve az Egyesült Államok ezzel kapcsolatos felelősségét.³⁶ Noha a kínai külügy üzenete kellően diplomatikusra sikerült, azért érzékelhető volt benne, hogy Peking elsősorban Washingtont okolja a kialakult helyzetért és helyzetmegítélése Iránéhoz áll közelebb.

Másnap, január 4-én Wang Yi külügyminiszter telefonon beszélt iráni kollégájával. Dzsavad Zárif itt is megerősítette, hogy az Egyesült Államok lépésének komoly következményei lesznek, de Teherán – összhangban a kínai állásponttal – az ENSZ főtítkárához fordult. Egyúttal reméli, hogy Kína komoly szerepet játszhat annak megelőzésében, hogy az ellenségeskedés tovább mélyüljön. Ez, ha kimondatlanul is, de azt a várakozást sugallta, hogy Peking inkább Irán mellett foglal majd állást a konfliktus megítélése tekintetében és az amerikai

³³ [Angela Merkel und Wladimir Putin verteidigen das Atomabkommen](#), [online], 2020. 01. 11. Forrás: Zeit Online [2020. 01. 11.] és [Angela Merkel and Vladimir Putin agree to fight to save Iran nuclear deal](#), [online], 2020. 01. 11. Forrás: euronews.com [2020. 01. 11.]

³⁴ [Новый год сулит продолжение конфликтов на Ближнем Востоке](#), [online] 2020. 01. 09. Forrás: Roszsijszkij Insztyitut Strategicseszkih Issledovanyij [2020. 01. 11.]

³⁵ Александр КРАМАРЕНКО: [Американо-иранское обострение: апология Бодрийяра](#), [online] 2020. 01. 10. Forrás: Roszsijszkij Szovjet po Mezsdunarodnüm Gyelom [2020. 01. 11.]

³⁶ [Foreign Ministry Spokesperson Geng Shuang's Regular Press Conference on January 3, 2020](#), [online], 2020. 01. 03. Forrás: Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, [2020. 01. 06.]

fegyveres fellépést korlátozó törekvéseket képvisel majd. Wang Yi ennek megfelelően megerősítette, hogy Peking nézete szerint Washington fellépése ellentétes volt a nemzetközi kapcsolatok alapszabályaival és a fegyveres erő alkalmazása helyett egyedül a párbeszéd vezethet megoldáshoz.³⁷ Kína erre fogja ösztönözni az Egyesült Államokat, ami minden bizonnyal a maximum, amit az iráni fél jelenleg elvárhat a kelet-ázsiai hatalomtól. Nem lényegtelen persze, hogy ez végeredményben megfelel Teherán érdekeinek, hiszen a nyílt katonai konfrontáció az a forgatókönyv, amelyből bizonyosan vesztes félként kerülne ki.

Kínának szintén nagyon fontos, hogy a Perzsa-öböl és az Indiai-óceán szénhidrogén-szállítási útvonalai zavartalanul működjenek. Az Öböl-térség stabilitása pedig ezen belül is kritikus jelentőségű, hiszen 2018-ban a népköztársaság innen hozta be kőolajimportjának több, mint 43%-át.³⁸ Természetesen az olaj drágulása, amely a válsághangulatot kíséri, ezt a behozatalt is költségesebbé teszi, miközben a kínai gazdaság amúgy sem éli legjobb napjait. Nem véletlen, hogy a pekingi fél helyzetértékelésében megjelentek azok a szempontok, amelyek a kínaiak erősebb kiszolgáltatottságát hangsúlyozzák egy közel-keleti konfliktus negatív hatásainak.³⁹ Míg az Egyesült Államok sokkal komolyabb katonai beavatkozási képességekkel rendelkezik a térségben, addig kevésbé szenvedne a gazdasági következményektől, mint Kína. Ezáltal a válság mélyülése pénzügyi következményeit illetően a kínai fél számára lehet fájdalmasabb. A kínai állami média eközben igyekszik megnyugtatni az ország lakosságát afelől, hogy Kína világszinten az egyik legkomolyabb képességekkel rendelkezik a drónok alkalmazása, illetve az ellenük való védekezés terén, így meg tudna hiúsítani egy, a Szolejmáni vesztét okozóhoz hasonló támadást.⁴⁰

Az amerikai–iráni viszony mérgesedésére adott kínai reakciók tehát a várakozásoknak megfelelően egyszerre tükrözték a távolságtartás szándékát, Washington fellépésének rosszsallását, illetve az állami média közleményein keresztül egy esetleges katonai konfliktussal szembeni kínai stratégiai aggodalmakat. Peking magatartását várhatóan utóbbi elkerülésének feltétlen törekvése határozza meg.

Európa és az Európai Unió (Etl Alex)

Európa részéről az Egyesült Államok és Irán közti konfliktusra adott válasz beleillik az elmúlt évek alatt egyre súlytalanabbá váló európai válságkezelési – vagy éppen válság nem kezelési – lépések sorába, amelyet elsősorban a károk minimalizálására tett erőtlén kísérletek és a hosszútávú nagystratégia hiánya jellemeznek. Különösen fájó ez egy olyan helyzetben, amelynek megoldásában Európa a leginkább érdekelt fél, hiszen a konfliktus eszkalálódásából fakadó direkt és indirekt következmények – így például egy újabb menekült és migrációs válság vagy az „Iszlám Állam” újbóli megerősödése – is elsősorban Európára lennének hatással.

A Qászem Szolejmáni likvidálását követően kialakult helyzet méltán nevezhető az új Európai Bizottság első látványos külpolitikai kudarcának is. Beszédes például, hogy Ursula von der Leyen a Bizottság elnökeként három napig meg sem szólalt a helyzetet illetően, és ekkor is csak egy meglehetősen visszafogott nyilatkozatban szólította fel Iránt, hogy térjen vissza a JCPOA-hoz.⁴¹ Ennél egy fokkal erélyesebbnek tekinthető Németország, Franciaország és az Egyesült Királyság január 6-án kiadott közös nyilatkozata, amelyben szintén felszólították Teheránt, hogy függesse fel a JCPOA-val összhangban nem álló tevékenységét, ugyanakkor minden érintett

³⁷ Wang Yi Had Telephone Conversation with Iranian Foreign Minister Zarif, [online], 2020. 01. 04. Forrás: Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, [2020. 01. 06.].

³⁸ Daniel WORKMAN: Top 15 Crude Oil Suppliers to China, [online], 2019. 12. 07. Forrás: World's Top Exports, [2020. 01. 06.].

³⁹ Iran issue should not be taken simply, [online], 2020. 01. 05. Forrás: Global Times, [2020. 01. 05.].

⁴⁰ LIU Xuanzun: China capable of defending against deadly drone attacks: experts, [online], 2020. 01. 05. Forrás: Global Times, [2020. 01. 06.].

⁴¹ Statement by President von der Leyen on recent developments related to Iran and Iraq, [online], 2020. 01. 06. Forrás: ec.europa.eu [2020. 01. 12.]

felet (beleértve az Egyesült Államokat is) önuralomra intettek.⁴² Néhány nappal később Berlin, Párizs és London újabb közös nyilatkozatot adott ki, amelyben már amellet szólaltak fel, hogy a közelmúlt eseményei rámutattak Irán regionálisan destabilizáló szerepére; ismételten felszólították Teheránt, hogy térjen vissza a megállapodáshoz; és hitet tettek amellet, hogy szükség van egy hosszútávú keretrendszer létrehozására az iráni nukleáris program jövőjét illetően.⁴³

Általában véve az európai részről született hivatalos nyilatkozatok és reakciók nem ítélték el Qászem Szolejmáni likvidálását, ugyanakkor nem is álltak ki látványosan Washington döntése mellett, és vélhetően ennek is köszönhető, hogy Mike Pompeo külügyminiszter szóvá tette, hogy a brit, francia és német szövetségesek nem voltak annyira segítőkészek, mint lehetek volna.⁴⁴ Pompeo megjegyzését ugyanakkor érdemes annak tükrében értelmezni, hogy a Trump-adminisztráció számos alkalommal ignorálta európai szövetségesei érdekeit és várakozásait az elmúlt évek során.

A helyzet gyors deeszkalációja mellett két jól megfogható európai érdek is kirajzolódik. Az egyik az iraki nemzetközi katonai jelenlét fenntartása és ezáltal Irak stabilitásának megőrzése, amely elsősorban azon múlik, hogy Bagdad végül engedélyezi-e a nemzetközi erőknek, hogy folytassák tevékenységüket az ország területén. Miután az iraki parlament – nem kötelező érvényű – határozatban szólított fel a nemzetközi erők kivonására az ország területéről, a NATO egyelőre felfüggesztette kiképző műveletének folytatását.⁴⁵ Ez ugyanakkor még önmagában nem jelenti a katonák kivonását az országból és az elmúlt napok során Berlin, Párizs és London is jelezte, hogy elkötelezett az iraki katonai jelenlétük fenntartása mellett, (ugyanakkor Németország ideiglenesen 32 fővel csökkentette iraki kontingensét).⁴⁶ Feltételezhető, hogy ha az Egyesült Államok teljesen kivonulna Irakból, úgy az európai szövetségesek sem tudnák fenntartani ott jelenlétüket. Bár ez utóbbi egyelőre nem tűnik valószínű forgatókönyvnek, az ugyanakkor elképzelhető, hogy Washington csökkenti 5500 fős iraki jelenlétét és ezáltal fokozza majd a nyomást európai szövetségesein, hogy azok növeljék szerepvállalásukat az országban. A másik jól körülhatárolható európai érdek továbbra is az iráni atomprogram ellenőrizhetőségének fenntartása valamilyen formában. E tekintetben a döntés elsősorban Teheráné, az ugyanakkor valószínűsíthető, hogy az európai országok megpróbálnak majd hatni Iránra annak érdekében, hogy visszatérjen a JCPOA-hoz. Ennek egyik eszköze lehet a szankciók fokozatos feloldása, vagy az európaiak által az amerikai szankciók megkerülésére létrehozott alternatív fizetési rendszer alkalmazása, amely azonban mindezig nem hozott látványos eredményt.

Irán (Ablaka Gergely, Péczeli Anna, Kemény János, Tálás Péter)

Qászem Szolejmáni célzott likvidálását követően Irán kapcsán alapvetően három kérdés foglalkoztatja a nemzetközi közvéleményt. Egyrészt, hogy az esemény milyen belpolitikai változásokat okoz(hat) Iránon belül? Másrészt, hogy az akciónak milyen hatása lesz/lehet az ország atomprogramjára? S végül harmadrészt, hogy milyen válaszlehetőségei vannak Teheránnak Szolejmáni amerikai likvidálására.

⁴² [Joint statement from President Macron, Chancellor Merkel and Prime Minister Johnson on the situation in Iraq](#), [online], 2020. 01. 06. Forrás: gov.uk [2020. 01. 12.]

⁴³ [Statement from the heads of state and government of France, Germany and the United Kingdom](#), [online], 2020. 01. 12. Forrás: diplomatie.gouv.fr [2020. 01. 14.]

⁴⁴ Sarah WHEATON: [Pompeo gripes about European reaction to Soleimani strike](#), [online], 2020. 01. 04. Forrás: politico.eu [2020. 01. 12.]

⁴⁵ [NATO Mission Iraq](#), [online], 2020. 01. 06. Forrás: nato.int [2020. 01. 12.]

⁴⁶ [France has no plan to withdraw soldiers from Iraq: government source](#), [online], 2020. 01. 08. Forrás: reuters.com [2020. 01. 12.]; [Qasem Soleimani: Let British troops stay in Iraq, UK urges](#), [online], 2020. 01. 06. Forrás: bbc.com [2020. 01. 12.]; [Capacity Building Iraq: Temporäre Verlegung deutscher Soldaten von Al-Asrak nach Deutschland](#), [online], 2020. 01. 09. Forrás: bundeswehr.de [2020. 01. 12.]

A poszt-Szolejmáni Irán

Qászem Szolejmáni likvidálását követően lényegében két fő narratíva látszik megfogalmazódni az iszlám köztársaság politikai-társadalmi folyamatait illetően: egyrészt a Szolejmáni-gyilkosság eredményeként a rezsim támogatottsága erősödik, másrészt a kollektív sérelem következményeként rég nem látott társadalmi egység formálódik. A valós helyzet azonban sokkalta bonyolultabb, az ukrán repülőgép katasztrófájával pedig még összetettebb lett, mint ahogyan elsőre látszik. Az iráni társadalom jelenleg rendkívül érzékeny időszakát éli, melyben a birodalmi büszkeség, a háborús félelem, a jogorvoslati igény, valamint az igazság utáni vágyakozás mind-mind szerepet játszik.

Szolejmáni halála lényegében egyfajta mentőövként szolgál a vallási vezetésnek, amely a parancsnok meggyilkolását felhasználva, a közbeszédet tematizálva igyekszik kilépni a gazdasági nehézségek miatt 2019 novemberében óta megfogalmazódó társadalmi kritikák és tiltakozások szorításából (a benzinárak novemberi drasztikus emelése vezetett országos megmozdulásokhoz).⁴⁷ A rezsim a nemzeti érzelmekre apellálva próbálja meg az általános társadalmi frusztrációt feledtetni. A több napos temetési szertartással, az egész országot behálózó plakátkampánnyal, a különféle televíziós műsorokkal és Instagram-posztokkal, de még az iskolákban kiosztott feladatokkal is arra törekszik, hogy Szolejmáni mártírságának középpontba állításával lendületet adjon az „ellenállás diskurzusának”.⁴⁸ A Qudsz-erők parancsnokának likvidálása minden kétséget kizáróan erősíteni fogja a Forradalmi Gárda népszerűségét és szerepét, mivel Qászem Szolejmáni tekintélye segíthet új tagokat és szimpatizánsokat toborozni, valamint új pozíciókat szerezni a túlbiztonságiasított politikai berendezkedésben. Továbbá a parancsnok halálára hivatkozva a vezetés azt kommunikálhatja, hogy most nincs helye és ideje a kritikának, s így tulajdonképpen minden ellenzéki hangot és megmozdulást a hazaárulás vádjával képes lehet a partvonalra szorítani vagy akár felszámolni. Az eseménysorokat látva – és az iráni politika „mérsékelt-keményvonalas” ciklikusságát figyelembe véve – a februárban esedékes parlamenti választásokon alighanem egyfajta konzervatív hatalmi visszarendeződéssel számolhatunk, ami a jövőre esedékes elnökválasztás, és a még távolabbi utódlási kérdés kimenetelét is meghatározhatja/befolyásolhatja majd.

Az „élő mártírnak” tekintett Szolejmáni likvidálása egységes reakciót eredményezett: a politikai elit és a szélesebb társadalom egységesen utasította el az „amerikai agressziót”. A politikai szereplők a frakcióharcokon átlépve széles egyetértésben ítélték el a merényletet (még a sah volt külügyminisztere, Árdeshir Záhedi is elismerő szavakkal beszélt a parancsnokról), az iráni parlament, a medzslisz egyhangúlag fogadta el az amerikai hadsereg terrorista szervezetté minősítését, és skandálta hangosan a parlamenti üléssteremben, hogy „*Halál Amerikára!*”⁴⁹ Az irániak társadalmi osztályra és ideológiai elköteleződésre való tekintet nélkül álltak ki az országuk szuverenitásának védelmében, Szolejmáni búcsúztatásán Ahvázban, Kermánban, Meshedben, illetve Teheránban több százezren vettek részt (ehhez hasonló tömeget csak az államalapító Khomeini nagy ajatollah temetésekor lehetett látni).⁵⁰ A megemlékezéseken olykor igen szokatlan képsorok voltak láthatók, így például kendő nélküli észak-teheráni lányok kezükben Szolejmáni portréjával, mindez pedig jól szemléltette, hogy a merénylet mennyire összekovácsolta a lakosságot. Az iráni alapvetően büszke, hazafias nép (ahogyan azt egyszer Dzsavád Zárif summázta: „*Soha ne fenyegezz egy iránit!*”), a sok rossz történelmi tapasztalat miatt pedig rendkívül gyanakvó és érzékeny, éppen ezért nem meglepő, hogy többen szívesen vonnak most párhuzamot az 1953-as puccsal, amikor Washington Moszadek miniszterelnök eltávolításával radikálisan beavatkozott az iráni belpolitika menetébe. Noha az eset súlyossága miatt valóban egységesnek tűnik a lakosság válaszreakciója, fontos azonban

⁴⁷ Farnaz FASSIHI & Rick GLADSTONE: [With brutal crackdown, Iran is convulsed by worst unrest in 40 years](#) [online] 2019. 12. 01. Forrás: nytimes.com [2020. 01. 10.]

⁴⁸ Golnaz ESFANDIARI: [Key takeaways from Qasem Soleimani's massive funeral procession](#) [online] 2020. 01. 07. Forrás: rferl.org [2020. 01. 08.]

⁴⁹ [Iran's parliament designates all US forces as 'terrorists'](#) [online] 2020. 01. 07. Forrás: aljazeera.com [2020. 01. 08.]

⁵⁰ Dina ESFANDIARI: [By killing Qassem Suleimani, Trump has achieved the impossible: uniting Iran](#) [online] 2020. 01. 07. Forrás: theguardian.com [2020. 01. 08.]

megemlíteni, hogy Iránban is akadnak olyanok, akikben Szolejmáni halála inkább örömet, mintsem bánatot váltott ki.⁵¹

A Qudsz-erők parancsnokának meggyilkolása igen komoly veszteség a teheráni rezsimnek. A több évtizedes harcéri tapasztalattal és kiterjedt személyes kapcsolati hálózattal rendelkező Szolejmáni halála komoly politikai csapás (kétségkívül nehéz lesz őt pótolni). Személye a mártír-kultusz részeként rövid és középtávon segíthet a rendszer legitimálásában, de a krízis, amit a likvidálása generált, nagyon nehéz helyzetbe hozta a teheráni vezetést, amelynek kemény választ kellett adnia, hogy az imázsát megőrizhesse, de közben figyelnie kellett arra is, hogy ne a fejét veszítse el végül. Habár a közvéleménykutatások szerint Szolejmáni roppant népszerűnek számított, a személye iránt érzett társadalmi szimpátia nem egyenlő a vallási vezetés támogatásával, hanem sokkalta inkább szakmai hozzáértésének, háborús sikereinek, illetve a politikai elittel szemben tanúsított távolságtartásának volt köszönhető. A 2017-es és 2019-es megmozdulások jól szemléltették, hogy a társadalom szélesebb köreiben nem feltétlenül vonzó a külpolitikai kalandozás gondolata („*Ne Szíriára és Gázára tekintsetek, velünk foglalkozzatok!*”).⁵² Ráadásul sokakban (akik érintettek a több száz áldozattal járó novemberi tiltakozásokban) visszatetszést kelt, hogy amíg Szolejmáni minden tiszteletet megkapott, addig a hétköznapi emberek még csak el sem temethették a szeretteiket tisztességesen. Az iszlám köztársaság előtt álló feladat nem könnyű, a gazdaság rossz állapotban van, az újabb szankciók minden bizonnyal csak tovább rontanak majd a helyzeten, pedig – mint ahogyan az látható – már most is a gazdasági nehézségek képezik a rezsim Achilles-sarkát. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy novemberben pont azok az alsóbb társadalmi rétegek tüntettek a kormány intézkedései ellen, akik a forradalmi rendszer fő támasztópillérét alkotják.

Az ukrán repülőgép katasztrófája tovább bonyolítja a belpolitikai helyzetet, amennyiben a felelősök keresése megbontja a merénylet kapcsán kialakult társadalmi konszenzust, hovatovább az eset iráni „Csernobil-momentumként” is szolgálhat.⁵³ (Az ügy már csak azért is roppant kellemetlen, mert Iránnak is van hasonló emléke 1988-ból, amikor az Egyesült Államok haditengerészete véletlenül lelőtte az Iran Air 655-ös járatát.) A teheráni vezetés következetes tagadása és szakmai hozzá nem értése jól mutatja az iszlám köztársaság diktatórikus természetét, vagy – ahogy számos iráni fogalmaz – a rezsim „romlottságát”.⁵⁴ Az iráni emberekben ezt követően joggal merülhet fel a kérdés: ha a Forradalmi Gárda képes volt olyan precíz megtorló csapásokat végrehajtani, amelyben egyetlen egy amerikai katona sem halt vagy sebesült meg, akkor hogyan lehetséges, hogy a saját honfitársaikra nem voltak képesek kellően odafigyelni? Ugyanígy joggal fogalmazódik meg az az aggály, hogy vajon mi lehet ezek után igaz az állami propagandából, többek közt a tiltakozásokon részt vevőkkel szemben felhozott vádakból? A január 11-ei teheráni tüntetés is jól jelezte, hogy sok iráninak elege van az úgynevezett „emberi hibákból”, melyeket a forradalmi rezsim négy évtizedes fennállása alatt felhalmozott (az utcára vonulók a politikai vezetést „*esztelennek*” és „*erkölcstelennek*” nevezték).⁵⁵ Habár Iránban nincs rendszer-, illetve rezsimváltó hangulat, de miként a teheráni vezetés is valószínűleg kemény (az iraki rakétatámadásokon túlmutató) választ fog adni „második emberének” fájdalmas elvesztésére, úgy az iráni társadalom sem fogja egyszerűen elfelejteni a rezsim szörnyű ballépéseit, melyeket a saját állampolgáraival szemben követett el.

⁵¹ Masih ALINEJAD: [Don't believe Iranian propaganda about the mourning for Soleimani](#) [online] 2020. 01. 06. Forrás: washingtonpost.com [2020. 01. 08.]

⁵² Jiyar GOL: [Iran protests: Videos reveal crackdown regime tried to hide from world](#) [online] 2019. 11. 27. Forrás: washingtonpost.com [2020. 01. 08.]

⁵³ [Iran's Days of Rage, a 'Chernobyl' Moment for Tehran](#). [online] 2019. 01. 11. Forrás: thedailybeast.com [2020. 01. 12.]

⁵⁴ Arash AZIZI: [Guards' recklessness caused the plane crash](#) [online] 2020. 01. 11. Forrás: iranwire.com [2020. 01. 12.]

⁵⁵ Farnaz FASSIHI & David D. KIRKPATRICK: [Iran united by loss of General, Is divided over plane crash](#) [online] 2020. 01. 10. Forrás: nytimes.com [2020. 01. 11.]

A JCPOA és az iráni atomprogram

2020. január 5-én Irán bejelentette, hogy nem tartja magát a 2015-ös nukleáris megállapodás (*Joint Comprehensive Plan of Action – JCPOA*) rendelkezéseire.⁵⁶ Ez magába foglalja a nukleáris fegyverek előállításához szükséges uránkészletekre, az urándúsítás szintjére, a centrifugák számára, valamint a kutatás és fejlesztésre vonatkozó korlátozások felfüggesztését. A megállapodás 2015-ben Irán és az ENSZ Biztonsági Tanácsának öt állandó tagja, valamint Németország között született, és ellenőrzésére a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséget (NAÜ) jelölték ki. Az iráni bejelentés látszólag Qászem Szolejmáni amerikai likvidálásának a következménye, valójában azonban miután a Trump-adminisztráció 2018 májusában bejelentette a JCPOA egyoldalú amerikai felmondását, az irániak már többször is megsértették a szerződésben foglaltakat. Az európai hatalmak ez idáig Oroszországgal és Kínával együttműködve igyekeztek egyben tartani a megállapodást, a január 5-ei bejelentés azonban valószínűleg megadta a kegyelemdőfést a JCPOA-szerződésnek.

A Trump-adminisztráció elsősorban az iráni agresszív magatartásra (a rakéta-tesztkilövésekre és a térségbeli radikális csoportok támogatására), illetve Teherán nukleáris fegyverek fejlesztésére irányuló múltbeli lépéseire hivatkozva mondta fel a nukleáris megállapodást. Egészen 2018 májusáig a NAÜ jelentések arról tanúskodtak, hogy az irániak betartották a JCPOA-ban foglaltakat. Miután azonban az európaiaknak nem sikerült a szankciók feloldására vonatkozó ígéretüket teljesíteni, Róháni elnök bejelentette, hogy Irán nyomásgyakorlásba kezd és sorozatosan meg fogja szegni a nukleáris programja korlátozására vonatkozó előírásokat. Irán ennek megfelelően meghaladta az urándúsítás szintjére, a dúsított uránkészletek mértékére és az új generációs centrifugák fejlesztésére vonatkozó korlátozásokat.⁵⁷ Ezekben a lépésekben azonban volt egyfajta önkorlátozás, és egyértelmű volt, hogy az iráni rezsim hajlandó lett volna visszatérni a JCPOA rendelkezéseire, amennyiben a tárgyalófelek is betartják a szankciók feloldására vonatkozó ígéreteiket.

A január 5-ei bejelentés ugyanakkor gyakorlatilag megpecsételte a JCPOA sorsát. A jövőre nézve az iráni atomprogram kapcsán talán a két legfontosabb kérdés az lesz, hogy Irán milyen gyorsan és mekkora szintre fogja dúsítani uránkészleteit, illetve hogy beengedi-e a NAÜ nemzetközi ellenőreit. Ha ugyanis Irán úgy dönt, hogy például 20%-os szintre dúsítja meglévő uránkészleteit (amihez korábban már demonstrálta, hogy megvan a megfelelő technikai tudása és képessége), akkor rendkívül lecsökkenne az az időkeret, ami az atomfegyverek előállításához szükséges. Ráadásul, ha a NAÜ ellenőrök nem férnek hozzá a kulcsfontosságú létesítményekhez és a nemzetközi közösség csak találgatni tud arról, hogy mi is zajlik Iránon belül, tovább nőhet a szükségtelen eszkaláció esélye, és Izrael (mint azt korábban az iraki Oszirak reaktor esetében tette) esetleg megelőző csapásra szánhatja el magát. Hasonlóképpen, az sem kizárt, hogy ha Irán túl közel kerül egy atomfegyver előállításához, akkor a Trump-adminisztráció dönthet úgy, hogy a megelőző katonai lépés az egyetlen biztos út ennek megakadályozására.

Fontos hangsúlyozni, hogy Irán továbbra is az Atomsorompó-szerződés részese, aminek keretében jogi kötelezettséget vállalt arra, hogy nem fog atomfegyvereket fejleszteni. Az elmúlt pár évben napvilágra került adatok alapján azonban nukleáris programja rendkívül közel került az atomfegyverek előállításához, és a nemzetközi közösség jelentősen alábecsülte a program előrehaladottságát. Az Atomsorompó garantál a NAÜ-nek egy korlátozott hozzáférést az iráni atomprogramhoz, ez azonban messze nem olyan szigorú, mint a JCPOA-ban foglaltak. A Trump-adminisztráció azt ígérte, hogy egy új, jobb megállapodásról fog tárgyalni Iránnal, ami szigorúbb korlátozásokat iktatna be Teheránnal szemben, és a rakétafejlesztéseket is szabályozná. Erre Irán ez idáig nem mutatott hajlandóságot, és a Trump-adminisztráció maximális nyomásgyakorlás politikája, illetve a Szolejmáni elleni agresszió tükrében ez nem is valószínű, hogy változni fog.

Az atomprogram tekintetében alapvetően három út áll Irán előtt. 1) Elkezd újra komolyan fejleszteni nukleáris képességeit, és visszatér a 2015 előtti állapothoz, ahol megfelelő politikai döntés esetében mindössze 2-3

⁵⁶ [Iran rolls back nuclear deal commitments](#), [online], 2020. 01. 05. Forrás: BBC News, [2020. 01. 09.].

⁵⁷ Julia MASTERSON – Kelsey DAVENPORT, [Assessing the Risk Posed by Iran's Violations of the Nuclear Deal](#), [online], 2019. 12. 17. Forrás: Arms Control Association, [2020. 01. 09.].

hónap kellett volna ahhoz, hogy atomfegyvert tudjon előállítani. 2) Az első forgatókönyvnek egy folytatása lehetne, hogy Irán az észak-koreai utat választva kilép az Atomsorompó-szerződésből és nukleáris arzenálra tesz szert. 3) Teherán kivár egy új amerikai adminisztrációt, és addig is némi önkorlátozást gyakorolva együttműködik az európai, orosz és kínai felekkel. Mind az első, mind a második scenárió komoly eszkalációs veszélyeket hordoz magában, és Iránnak alapvetően nem érdeke, hogy a teljes nemzetközi közösség ellene forduljon. A kiújult feszültségek tükrében valószínű, hogy a nemzetközi szereplők komoly nyomásgyakorlást fognak tenni a harmadik út irányába, és megpróbálják majd a szankciók feloldásával rávenni Iránt a JCPOA-hoz való visszatérésre, vagy egy esetleges új megállapodás elfogadására. Mivel Irán hivatalosan nem mondta fel a JCPOA-szerződést (és egyelőre azt sem jelezte, hogy a NAÜ-vel felrúgná az együttműködést), elméletben van rá lehetőség, hogy visszatérjenek (ezt a lehetőséget az iráni külügyminiszter is hangsúlyozta Twitter oldalán). A JCPOA azonban csak egy ideiglenes megállapodás, melynek rendelkezései előre megszabott időkeretben érvényesek csak, így a hosszú távú diplomáciai megoldás mindenképp egy új, vélhetően átfogóbb megállapodás lenne. A francia elnök az elmúlt hónapokban komoly erőfeszítéseket tett ebbe az irányba, azt azonban a következő hetek eseményei fogják eldönteni, hogy az iráni belpolitika melyik scenárió irányába indul el.

Válaszadások – tagadási lehetőséggel

Irán katonai képességeinek fejlődésében az Irak-iráni háború játszott alapvető szerepet. A teheráni vezetés ebben az időszakban kezdett törekedni a katonai területen a teljes technológiai önállóságra,⁵⁸ s ebben az időszakban kezdte el kiépíteni/kialakítani azokat a szövetségi kereteket, melynek eredményeként mára létrejött az a széles alapokon nyugvó proxy-szervezet hálózat, amelynek legismertebb tagjai a palesztin Hamász, a libanoni Hezbollah, az iraki Kata'ib Hezbollah, illetve a húszi Ansár Allah.⁵⁹

Irán nem állami szövetségeit alapvetően két csoportba sorolja a szakirodalom. Egyrészt azokra a szervezetekre, melyeket terrorszervezetként, másrészt azokra fegyveres szervezetekre, amelyeket polgárháborús félként tart számon a nemzetközi közösség, de hivatalosan nem sorolja őket a terrorcsoportok közé. Ez utóbbiak közé tartoznak azok az afganisztáni (*Liwa Fatemiyoun*), pakisztáni (*Liwa Zainabiyoun*), iraki (*Harakat Hizbullah al-Nujaba*) és szíriai (*Liwa al-Baqir*, *Local Defence Force*, *Quwat al-Ridha*, *313 Force*) fegyveresekből álló csoportok, amelyeket Irán a szíriai rezsim védelmére szervezett. Az előbbiekhöz Libanonban a *Hezbollah*, a palesztin területeken a *Hamász* és az *Palesztin Iszlám Dzsihád*, Irakban az *Asa'ib Ahl al-Haqq*, a *Badr Brigádok*, a *Mahdi Hadsereg*, a *Népi Mozgósítási Erők (PMF)* és a *Kata'ib Hezbollah*, Jemenben a húszi *Ansar Allah*, míg Bahreinben az *Al-Ashtar Brigádok* tartoznak.⁶⁰

A szűkebb régióban számos olyan nagyobb támadás volt már a múltban is, amit iráni proxy szervezetekhez köt a nemzetközi közvélemény. A leghíresebb ezek közül a libanoni polgárháború idején az amerikai követség (63 halott köztük 17 amerikai), valamint a libanoni helyzet stabilizálására az országba küldött amerikai (241 halott/241 amerikai) és francia (58 halott/58 francia) egységek ellen végrehajtott öngyilkos támadások voltak.⁶¹ Ugyancsak iráni kapcsolattal csoportot vádoltak az amerikaiak az 1996-ban Szaúd-Arábiában egy amerikai támaszpont ellen végrehajtott támadással (19 halott/19 amerikai, 386 sebesült/109 amerikai).⁶²

A legjelentősebb befolyással a teheráni vezetés Irakban rendelkezik. A 2003-as amerikai invázió után kialakult kaotikus helyzetben az irániak képesek voltak részben az Irak-iráni háborúra visszanyúló kapcsolataik által

⁵⁸ Erik A. OLSON: [Iran's Path Dependent Military Doctrine](#), [online] Forrás: Strategic Studies Quarterly, Vol. 10, No. 2 (2016 nyár) 70. o. [2020. 01. 11.]

⁵⁹ Alex VATANKA: [Iran's use of Shi'i Militant Proxies](#). [online] 2018. 06. Forrás: mei.edu [2020. 01. 11.]

⁶⁰ [Iran's Networks of Influence in the Middle East](#). [online] 2019. 10. Forrás: iiss.org [2020. 01. 06.]

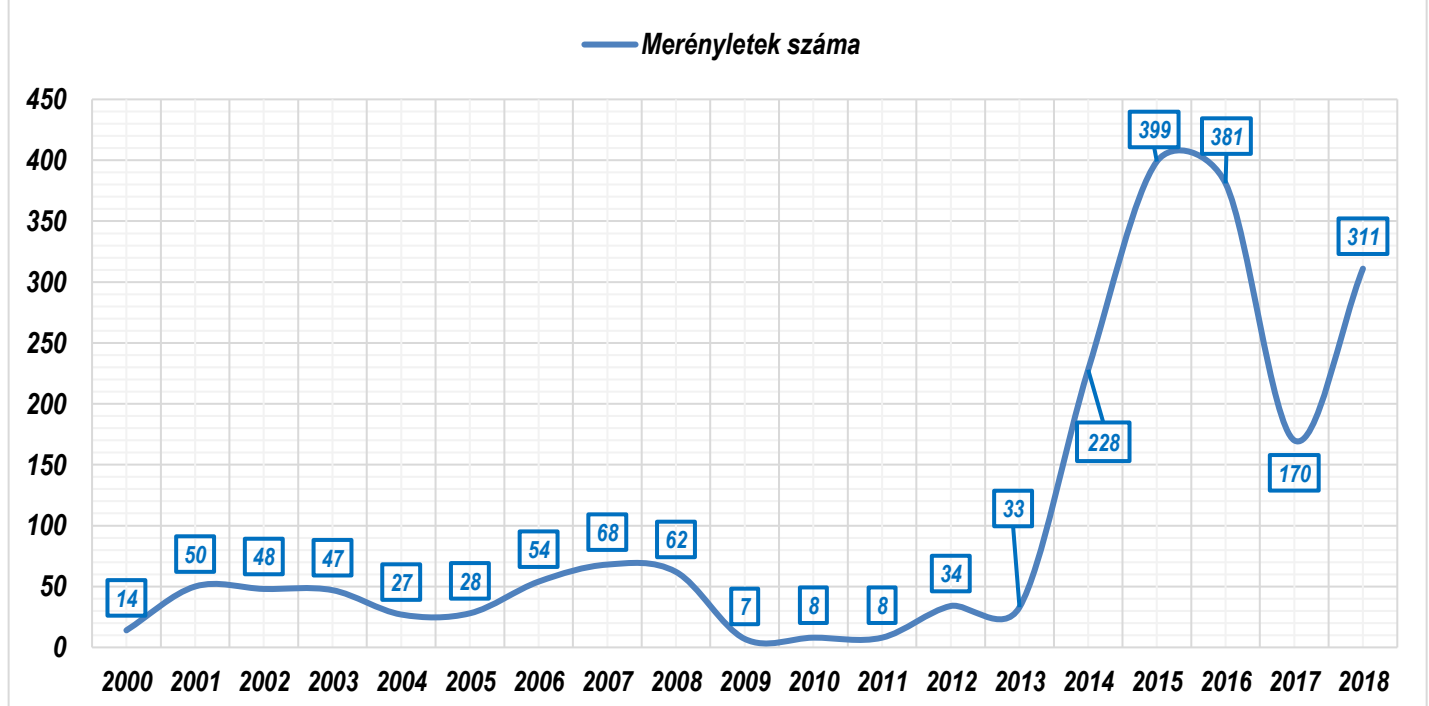
⁶¹ John H. KELLY: [Lebanon: 1982-1984](#) In: Azrael, Jeremy R. és Payin, Emil A. (szerk.): *U.S. and Russian Policymaking With Respect to the Use of Force*, 1996. [2020. 01. 11.]

⁶² [Terrorism Charges Have Been Brought Against 13 Members of the Pro-Iran Saudi Hizballah](#), [online] 2001. 06. 21. Forrás: Federal Bureau of Investigation [2020. 01. 11.]

(ilyen volt például az iraki disszidensekből 1982-ben létrehozott SCIRI),⁶³ részben pedig az újonnan létrejövő csoportok segítségével (például a Muklada al-Szádr vezette mozgalommal) politikai és katonai befolyásukat megerősíteni. Amerikai oldalról a 2000-es évek végére már olyan „különleges csoportokról” beszéltek, amelyek közvetlenül iráni irányítás alatt álltak. Az „Iszlám Állam” terrorszervezet elleni harcban Iránnak jelentős szerepe volt a Népi Mozgósítási Erők nevű ernyőszervezet csoportjainak felfegyverzésében.⁶⁴ Ebbe a szervezetbe tartozott annak a Kata'ib Hezbollah nevű milíciának a vezetője, Abu Mahdi al-Muhandisz is, aki Szolejmáni tábornokkal együtt vesztette életét az amerikai támadásban.⁶⁵ Irán azonban nem csak síita szervezetekkel ápol szoros kapcsolatokat, hiszen a Hamasz mellett a palesztin Iszlám Dzsiháddal is kapcsolatban áll.⁶⁶

A Global Terrorism Database (GTD) adatai szerint Irán legfontosabb proxy-szervezetei (a Hezbollah, a Hamasz, a Palesztin Iszlám Dzsihád, az Asa'ib Ahl al-Haqq, a Badr Brigádok, a Mahdi Hadsereg, a Népi Mozgósítási Erők (PMF), a Kata'ib Hezbollah, az Ansar Allah és az Al-Ashtar Brigádok) 2000 januárja és 2018 decembere között 1977 támadást (köztük 87 öngyilkos merényletet) követtek el, melyeknek 4894 halálos áldozata (köztük 28 amerikai) és 8052 sebesültje (32 amerikai) volt a közel-keleti és az észak-afrikai térségben.⁶⁷

Az iráni proxik által elkövetett terrorista merényletek 2000-2018 között (Forrás: GTD)

A proxy szervezetek egyik legnagyobb előnye, hogy jelentős hatókört biztosíthatnak Iránnak a tagadható támadások végrehajtásában, akár a közel-keleti és az észak-afrikai térségen túl is. Erre igen jó példa az 1992-ben Argentínában az izraeli követség ellen végrehajtott öngyilkos merénylet, amellyel az argentin hatóságok

⁶³ Charles TRIPP: A History of Iraq. Cambridge University Press, 2007, 237-238. o.

⁶⁴ Michael KNIGHTS: [Iran's Expanding Militia Army in Iraq: The New Special Groups](#). [online] 20. 08. Forrás: CTC SENTINEL [2020. 01. 11.]; [Global Terrorism Database](#). [online] Forrás: start.umd.edu [2020. 01. 10.]

⁶⁵ Qasem Soleimani: [US kills top Iranian general in Baghdad air strike](#), [online], 2020. 01. 03. Forrás: BBC News [2020. 01. 11.]; [Global Terrorism Database](#). [online] Forrás: start.umd.edu [2020. 01. 10.]

⁶⁶ Daniel LEVIN: [Iran, Hamas and Palestinian Islamic Jihad](#), [online] 2018. 07. 09. Forrás: Wilson Center, [2020. 01. 11.]

⁶⁷ Az adatok a Global Terrorism Database-ből származnak.

Irán által támogatott csoportot vádoltak,⁶⁸ de a Buenos Aires-i izraeli kulturális központ elleni merénylet kapcsán is hasonló vádak merültek fel 1994 júliusában.⁶⁹

Az iráni befolyás terjedésének újabb lökést adtak a szíriai és a jemeni polgárháborúk, aminek keretében az irániak jelentős támogatást nyújtottak az Aszad-rezsimnek, illetve a húszi katonai szervezetnek. Utóbbi azért is érdekes, mivel feltételezések szerint a húsziak iráni segítséggel több alkalommal is képesek voltak drónokat, robotrepülőgépeket és rakétákat bevetni Szaúd-Arábia ellen.⁷⁰ Sőt, nyugati vádak szerint Irán ezt a húszi képességet saját tevékenységének fedésére használta fel a szaúdi olajinfrastruktúra ellen végrehajtott nagyarányú támadásakor.⁷¹

Ez persze korántsem jelenti azt, hogy egy térségbeli vagy azon kívüli válaszcsoportban az irániak a proxy-szervezetekre lennének utalva. Számos példa van arra, hogy közvetlenül az iráni hírszerzéshez köthető személyek hajtottak végre akciókat külföldön. A német hatóságok 1992-ben az iráni államot gyanúsították három kurd ellenzéki megölésével,⁷² illetve Franciaország 2018-ban vádolta meg Iránt egy megghiúsult bombamerénylet kitervelésével egy iráni ellenzéki csoport gyűlése ellen.⁷³ Az Irán elleni amerikai szankció bejelentése, illetve a szaúdi, a norvég és az emírségekbeli teherhajók ellen elkövetett 2019 májusi szabotázsakciók óta a nemzetközi sajtóban rendszeresen visszatérő válaszcsoportként merül fel a Hormuzi-szoros Irán általi lezárásának lehetősége is.⁷⁴ Bár a szoros blokádjával a teheráni vezetés is többször fenyegetőzött, a szakértők többsége több ok miatt is erősen kételkedik ennek bekövetkezésében. Egyrészt mert a szoros teljes és tartós lezárása meghaladja az iráni haditengerészet képességeit, illetve valószínűleg olyan fegyveres konfliktussal járna, amelyben borítékolható Irán veresége.⁷⁵ (A 1983-1988 közötti ún. tankerháború során is csupán 25%-kal sikerült csökkentenie a szoros forgalmát, s erre – vagyis a szoros hajóforgalmának korlátozott idejű akadályozására – ma is megvannak az eszközei.) Ami azonban ennél fontosabb szempont, hogy egy ilyen lépéssel Teherán nemcsak ellenségeire, de az iráni kőolajat fogyasztó „barátaira” (pl. Kínára, Indiára, Szíriára és Törökországra) és önmagára is komoly csapást mérne, így végsősoron növelné kiszolgáltatottságát.

Az iráni nukleáris infrastruktúrát ért kibertámadás óta a teheráni vezetés komoly hangsúlyt fektetett Irán kiber-képességeinek kialakítására és fejlesztésére is. Iránnak tulajdonítottak 2011-ben több nagy amerikai bank elleni szolgáltatás-megtagadással járó (DDoS) túlterheléses támadást, illetve 2014-ben a szaúdi Aramco olajvállalat elleni támadást is, az utóbbi jelentős adatvesztést okozott a cégnek.⁷⁶ Bár nehéz megítélni, hogy jelenleg milyen szinten állnak ezek az iráni képességek, de Nagy-Britannia 2017-ben például Iránt vádolta a brit parlament elleni kibertámadással.⁷⁷ Ugyanakkor olyan hírek is napvilágot láttak, miszerint egy orosz hackercsoport képes volt az egyik ismert iráni hackercsoport műveleteibe beszivárognia az irániakat felhasználni az orosz támadások álcázására.⁷⁸

⁶⁸ Matthew LEVITT: [Hezbollah's 1992 Attack in Argentina Is a Warning for Modern-Day Europe](#), [online], 2013. 03. 19. Forrás: The Atlantic [2020. 01. 11.]

⁶⁹ [Iran charged over Argentina bomb](#), [online], 2006. 10. 25. Forrás: BBC News, [2020. 01. 11.]

⁷⁰ [Timeline: Houthis' drone and missile attacks on Saudi targets](#), [online] 2019. 09. 14. Forrás: Al Jazeera News, [2020. 01. 11.]

⁷¹ Humeyra PAMUK: [U.S. probe of Saudi oil attack shows it came from north - report](#), [online], 2019. 12. 19. Forrás: Reuters [2020. 01. 11.]

⁷² Hannes HEINE: [Mord im Namen der Mullahs](#), [online], 2017. 09.17. Forrás: Tagesspiegel [2020. 01. 11.]

⁷³ Saeed Kamali DEGHAN – Kim WILLSHER: [France Blames Iran for foiled bomb attack near Paris](#), [online], 2018. 10. 02. Forrás: The Guardian [2020. 01. 11.]

⁷⁴ Arsalan SHAHLA – Ladane NASSERI: [Iran Raises Stakes in U.S. Showdown With Threat to Close Hormuz](#), [online] 2019. 04. 22. Forrás: bloomberg.com [2020. 01. 12.]; Edward CHANG: [The Real Iran Military Threat: Close the Strait of Hormuz](#), [online] 2019. 05. 16. Forrás: nationalinterest.org [2020. 01. 12.]

⁷⁵ HÁDA Béla – TÁLAS Péter: [Lezárja-e Irán a Hormuzi-szorosot? Nemzet és Biztonság](#), 2012/5-6. 51-58. o.; Rockford WEITZ: [Explainer: Could Iran close the Strait of Hormuz?](#) [online] 2020. 01. 07. Forrás: navytimes.com [2020. 01. 12.]

⁷⁶ Frederick W. KAGAN – Tommy STIANSEN: [The growing cyberthreat from Iran: The initial report of Project Pistachio Harvest](#), [online], 2015. 04. 17. Forrás: American Enterprise Institute [2020. 01. 11.]

⁷⁷ [Iran blamed for Parliament cyber-attack](#), [online], 2017. 10. 14. Forrás: BBC News, [2020. 01. 11.]

⁷⁸ Gordon CORERA: [Russian hackers cloak attacks using Iranian group](#), [online], 2019. 10. 21. Forrás: BBC News, [2020. 01. 11.]

Összességében Iránnak a régióban és azon túl is számos lehetősége van arra, hogy saját kapacitásaira támaszkodva, vagy a befolyása alatt álló csoportok segítségével különböző szintű, akár katonai választ adjon az országot érő fenyegetésekre.

Törökország (Pénzváltó Nikolett, Egeresi Zoltán)

A január 3-ai amerikai dróntámadás időzítése – ha maga a támadás és várható következményei nem is – kedvező volt Ankara számára. A nemzetközi politika napirendjét 2020 első két napjában még az tematizálta, hogy a török parlament január 2-án felhatalmazást adott a török fegyveres erők katonai beavatkozására Líbiában. Ebből a szempontból tehát Ankarában pozitív fejleményként értékelhették, hogy a világ Törökország kritizálása helyett az amerikai–iráni kapcsolatok alakulására figyel. A pozitívumok azonban ennyiben ki is merültek.

A török külügyminisztérium által az incidensre válaszul kiadott nyilatkozat⁷⁹ úgy fogalmaz, hogy az amerikai lépés nyilvánvalóan növeli a bizonytalanságot és instabilitást a régióban. A szövegezés továbbá arra utal, hogy Ankara Qászem Szolejmáni likvidálását gyilkosságnak, semmint amerikai önvédelmi lépésnek tekinti.⁸⁰ A török vezetés nyilatkozatai – így Recep Tayyip Erdoğan elnök január 5-én televízióban elhangzó kommentje⁸¹ – meglehetősen óvatos kijelentések mellett önmérsékletre szólították fel a feleket, illetve arra, hogy kerüljék a térség békéjét és stabilitását veszélyeztető egyoldalú lépéseket, és a diplomáciai megoldásokat helyezték előtérbe. Az amerikai döntést ugyanakkor nem ítélték el, ami a megszokottnak tekinthető USA-ellenes kirohanások tükrében meglepő. Emögött vélhetően az a megfontolás húzódott meg, hogy egyedül Donald Trump tekinthető Ankara támogatójának Washingtonban, az ő kemény kritikája viszont kontraproduktív lett volna. A regionális szemlélet a török sajtóban is megfigyelhető volt. Külön cikkek vizsgálják, milyen hatással lehet az amerikai lépés és az amerikai–iráni viszony kiéleződése például Afganisztánra, Pakisztánra, Szíriára, illetve az egész térség egyensúlyára.

Ankara nem csak szorgalmazta az aktív diplomáciát, hanem igyekezett élen is járni benne. Erdoğan január 4-én telefonon beszélt az iráni és az amerikai elnökkel is. Mevlüt Çavuşoğlu külügyminiszter pedig január 4-én az amerikai és az iráni mellett az orosz és a dél-afrikai külügyminiszterrel; 5-én a katarai, a brit és a pakisztáni külügyminiszterrel, valamint az ENSZ főtítkárral egyeztetett telefonon. A Török Áramlat megnyitójára január 8-án Isztambulba érkező Vlagyimir Putyinnal elfogadott közös nyilatkozatban a felek az amerikai akciót a régió biztonságára és stabilitására veszélyt jelentő lépésként értékelték, ahogyan az amerikai bázisok elleni iráni válaszcsempásokat is,⁸² s a konfliktus deeszkalációja mellett szálltak síkra.

Törökország a korábbi években sem támogatta Washington Irán-politikáját. Ennek oka nem az, hogy a török–iráni kapcsolat annyira szoros és baráti lenne. A két ország közötti hatalmi vetélkedés évszázadok óta folyamatos. Noha Szíriában az Asztana-folyamat révén rendszeresen egyeztetnek, valójában több szempontból is ellenérdekeltek a felek. Ankarának ezzel együtt koncepcionális problémái voltak és vannak az amerikai politikával. Mint azt a török döntéshozók számos alkalommal hangsúlyozták, nem támogatják általában a szankciók alkalmazását, mint a konfliktusok kezelésének eszközt. Egyrészt a magas gazdasági költségek miatt, hiszen például az iráni esetben a kőolajimport amerikai nyomásra történő, kényszerű leállítását különösen érzékenyen érintette a törököket. Másrészt a török vezetés nem tartja a szankciókat hatékonynak, sőt, álláspontjuk szerint azok mindössze a keményvonalas iráni elit helyzetét erősítik.⁸³ Már csak emiatt sem állíthatjuk tehát, hogy a török–amerikai kapcsolatok közelmúltbeli feszültségeinek következménye lenne az, hogy Ankara nem állt be az Egyesült Államok mögé az Irakban végrehajtott dróntámadást követően.

⁷⁹ Press Release Regarding the Death of Qassem Soleimani, Commander of the Special Forces 'Quds' Corps of the Iranian Revolutionary Guards, in an Air Strike by the US Forces near Baghdad Airport, [online], 2020. 01. 03. Forrás: mfa.gov.tr. [2020. 01. 07.]

⁸⁰ A vonatkozó rész: „Törökország mindig is ellenezte a külföldi beavatkozásokat, gyilkosságokat (assassinations) és szektariánus konfliktusokat a régióban.” Uo.

⁸¹ Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Kasım Süleymani açıklaması, [online], 2020. 01. 05. Forrás: hurriyet.com.tr [2020. 01. 10.]

⁸² Erdoğan ve Putin'den ortak açıklama..., [online], 2020. 01. 08. Forrás: hurriyet.com.tr [2020. 01. 08.]

⁸³ Barçın YINANÇ: Economic effects matter more for Turkey, [online], 2020. 01. 07. Forrás: hurriyetdailynews.com [2020. 01. 07.]

Ami a konkrét esetet illeti, Törökország geopolitikai helyzetének figyelembe vétele kulcsfontosságú a török reakciók megértéséhez. Közel-keleti államként közvetlen elszennedője a térségbeli konfliktusok negatív következményeinek, vagyis a térség stabilitásában érdekelt. A biztonsági kihívások egyrészt nem állnak meg az országhatárokon, másrészt a szomszédjában zajló bármilyen konfliktus jelentősen leszűkíti Ankara mozgásterét, mind politikai, mind gazdasági értelemben. E tekintetben Irakot kell mindenképpen kiemelni, aminek érintettsége külön prioritást ad az eseményeknek Ankara számára. A strukturális problémák mellett az elmúlt hónapokban komoly tünteteshullámmal küzdő, Ádel Abdul Mahdi miniszterelnök december eleji lemondása óta mindössze átmeneti kormánnyal működő iraki állam további destabilizálódása egy újabb menekülthullám megindulásával éppúgy fenyeget, mint a különböző szélsőséges csoportok meg-, illetve a kurd függetlenségi törekvések felerősödésével. Törökország mindezt szeretné elkerülni, hogy az amerikai–iráni vetélkedés, illetve eszkaláció elsődleges színtere, áldozata Irak legyen.

A török külpolitika általánosságban igyekszik kerülni azokat a helyzeteket, ahol nyíltan oldalt kell választania, aminek következtében egy esetleges front-, vagy ütközőállam szerepébe kerülhet, vagy izolálni kényszerülhet egy fontos/potenciális partnert. Így az amerikai–iráni konfliktusból is ki akar maradni. Ezért inkább egyensúlyozik az egyes szereplők között, ameddig csak lehet, így hozva ki a körülményekből saját maga számára a maximumot. Ankarának most is van mivel sáfárkodnia. A törökök jelentőségét Washington szemében növelheti például a Kürecikben található radarállomás, ami „rálát” Teheránra, illetve az Incirlik légibázis elhelyezkedése. Az egyensúlyozó külpolitikának a másik oldalról hagyományosan a legnagyobb kihívása a sikertelensége esetén nehezen elkerülhető elszigetelődés.

Szaúd-Arábia (Pénzváltó Nikolett)

A szoros szaúdi–amerikai kapcsolatok, valamint az erőteljes szaúdi–iráni rivalizálás ellenére, illetve annak ellenére, hogy Szolejmáni az iráni külpolitikában játszott szerepe miatt távolról sem volt kedvelt a szaúdiak körében, Rijád reakciója az amerikai dróntámadásra kifejezett visszafogottságot tükrözött. A szaúdi vezetés leszögezte, hogy Washington nem egyeztetett vele előre a támadást illetően. A külügyminisztérium az incidenst követően kiadott közleményében egyáltalán nem említi Iránt. Ehelyett úgy fogalmaz, az iraki események a fokozódó feszültségek és „terrorista cselekmények” eredményeként következtek be, melyeket a Szaúd-Arábiai Királyság elítél, és amelyek elkerülésére a múltban is figyelmeztetett. A közlemény emellett az önkorlátozás fontosságára szólít fel, „hogy elkerüljük az összes olyan cselekedetet, amelyek súlyosbíthatják a helyzetet, és elviselhetetlen következményekhez vezethetnek.”⁸⁴ A szaúdi koronaherceg, Mohamed bin Szalmán szintén visszafogottságra, nyugalomra és a feszültségek deeszkalációjára szólított fel. Szaúd-Arábia aggodalmát mutatja, hogy a szaúdi helyettes védelmi miniszter január 6-án Washingtonba utazott, ahol valószínűsíthetően ugyancsak a deeszkalációt szorgalmazta.

Rijád számára az aggodalom egyik elsődleges oka, hogy az Egyesült Államokkal fenntartott szoros kapcsolata miatt jelentős mértékben és közvetlenül kitett a potenciális iráni válaszcsepásoknak. Szintén aggodalmat kelt a szomszédos Irak esetleges újbóli destabilizálódásának lehetősége. A szaúdi helyettes védelmi miniszter úgy fogalmazott, hogy mindent megtesznek, ami a hatalmukban áll, hogy megóvják Irakot a háború és a külső szereplők közötti konfliktus veszélyétől.

Szolejmáni likvidálása nem jött jókor az utóbbi hónapokban egy pragmatikusabb külpolitikába kezdett, a környező államokkal vitás ügyeinek rendezésére, nemzetközi tekintélyének és öbölbeli befolyásának helyreállítására törekvő Szaúd-Arábiának.⁸⁵ Abban, hogy a szaúdi külpolitika visszavett a korábbi, konfrontációt kereső, de legalábbis felvállaló irányvonalból, az amerikai külpolitikai döntések is szerepet játszhattak. A szaúdi

⁸⁴ KSA Follows Events in fraternal Iraq, Resulting from Escalation of Tensions, Terrorist Acts, It previously Denounced, Warned of their Repercussions -An Official Source Announces, [online], 2020. 01. 03. Forrás: spa.gov.sa [2020. 01. 09.]

⁸⁵ Yasmine FAROUK: What Does the U.S. Killing of Soleimani Mean for Saudi Arabia?, [online], 2020. 01. 07. Forrás: carnegieendowment.org [2020. 01. 09.]

Aramco állami olajvállalat elleni 2019. szeptemberi iráni támadást követően például nem volt határozott amerikai katonai válasz; most pedig Washington egyeztetés nélkül hajtott végre egy, a szaúdi érdekeket potenciálisan veszélyeztető akciót. Rijádban felismerték, hogy nincs közvetlen befolyásuk a – nem feltétlenül mindig kiszámítható – amerikai Irán-politika alakulására, célszerűbb lehet tehát nem kizárólag az Egyesült Államokra támaszkodniuk a saját Irán-politikájukat illetően. Bár a szaúdi–iráni közeledés még nagyon korai szakaszában jár, a jelek azt mutatták, Rijádban komolyan gondolják az enyhülést.⁸⁶ Az amerikai–iráni feszültség eszkalációja a térségben e törekvéseket is veszélyeztetné.

Izrael (Egeresi Zoltán)

Míg az Egyesült Államok nyugati szövetségesei számos közel-keleti állammal együtt a deeszkaláció és a konfliktus elkerülése melletti nyilatkozatokat tettek, addig Izraelben a teljes politikai spektrumban mértéktartó megelégedéssel vették tudomásul a nagy ellenfél, Qászem Szolejmáni amerikaiak általi likvidálását.⁸⁷ A görögországi útját az esemény miatt rövidre záró Benjámín Netanjahu még aznap nyugalomra intette minisztereit, hogy tartózkodjanak a hangos megnyilvánulásoktól, ugyanakkor ez nem akadályozta meg abban, hogy ő maga kiálljon amerikai szövetségese mellett, hangsúlyozva, „ahogy Izraelnek joga van az önvédelemhez, ugyanúgy az Egyesült Államoknak is. Trump elnök megérdemli az elismerést az ügyes, erőteljes és határozott fellépésért. Izrael az Egyesült Államok mellett áll annak békéért, biztonságért és önvédelemért folytatott háborújában.”⁸⁸ A vitatott amerikai lépés támogatása újabb bizonyítéka volt annak, hogy az izraeli vezetés – benne a Trump elnökkel jó személyes kapcsolatot ápoló Netanjahuval – mennyire elkötelezett az Iránnal szembeni kemény fellépés mellett.

Ugyanakkor az izraeli vezetés igyekezett, amennyire lehetett, távol tartani magát az eseményektől, jelezve, hogy Szolejmáni likvidálása amerikai akció volt, amiben Izrael nem játszott szerepet.⁸⁹ Mindezt az az aggodalom indokolta, hogy az eseményt követően a Teheránnal szövetséges proxy-szervezetek esetleg izraeli célpontok ellen intéznek majd támadásokat. A fenyegetés miatt biztonsági intézkedéseket rendeltek el az ellenőrzőpontoknál, az izraeli nagykövetségeknél, s az Iránnal szemben megszokott kemény retorikát fenntartva jelezték, hogy bármilyen iráni akciót keményen meg fognak torolni. Bár az iráni válasz végül amerikai célpontokat ért, de az elkövetkező hetekben Izrael fokozott készültségben lesz.

Tel-Aviv számára Qászem Szolejmáni kétségkívül komoly ellenfél volt, aki jelentős szerepet játszott a Hezbollah és a Hamasz megerősítésében és általában az Izrael-ellenes iráni politika alakításában, vagyis érthető volt likvidálásának kedvező fogadtatása. Szolejmáni halálával ugyanis izraeli vélemény szerint meggyengül Irán befolyása a térségben, bár ezzel együtt nő a bizonytalanság is.⁹⁰ A legnagyobb kérdés az, hogy sikerül-e hasonló kaliberű vezetőt találni Szolejmáni helyére, s át fog-e alakulni, változni fog-e Irán regionális politikája, illetve ezzel összefüggésben: csökken-e az Izraelt állandóan fenyegető iráni szövetségesek ütőképessége? Míg az idő és az iráni vezetés megadja a választ – illetve kiderül, hogy a pozícióját átvevő Eszmail Gháni megszolgálja a bizalmat vagy sem –, addig is Tel-Avivban többen pozitívan fogadták az Egyesült Államok „visszatérését” a Közel-Keletre.⁹¹

⁸⁶ Jackie NORTHAM: [Saudi Arabia Sought Dialogue With Iran. Then The U.S.-Iranian Conflict Escalated](#), [online], 2020. 01. 09. Forrás: npr.org [2020. 01. 09.]

⁸⁷ Kersten KNIPP: [Israel casts anxious view toward Iran](#) [online], 2020. 01. 10. Forrás: dw.com [2020. 01. 10.]

⁸⁸ [PM Netanyahu Statement on Targeting of Qassem Soleimani](#). [online], 2020. 01. 03. Forrás: gov.il [2020. 01. 10.]

⁸⁹ [IDF general distances Israel from Soleimani killing in first public comment](#), [online], 2020. 01. 06. Forrás: timesofisrael.com [2020. 01. 10.]

⁹⁰ Simon WALDMAN: [For a cautious Israel, Qassem Suleimani's death is good news](#), [online], 2020. 01. 07. Forrás: thenational.ae [2020. 01. 10.]

⁹¹ [Israel's security chiefs fear possible Iran war](#), [online], 2020. 01. 03. Forrás: Al-Monitor.com [2020. 01. 10.]

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta a kutatóintézet munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Szerkesztés és tördelés:
Csiki Varga Tamás, Tálás Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

2019 – : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)

2012–2019: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)
2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)
2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)
2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Szerzők, 2020

© NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2020